

Думки про рідний донецький край Олекса Тихий

Я уродженець і мешканець Донеччини. Маю 46 років від народження. Вчився в радянських школах, закінчив філософський факультет Московського університету ім.Ломоносова. Викладав у школі, сидів у тюрмах і таборах, працював на заводі. Зараз працюю слюсарем-монтажником 4-го розряду.

Мене вчили і я вчив, що це хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадянській відповідальності за все, що твориться за мого життя.

Хто я? Для чого я? Який я? Ці питання ніколи не покидали мене. Постійно думав над ними, постійно шукав і шукаю відповіді на них.

Сьогодні думаю:

1) Я – українець. Не лише індивід, наділений певною подобою, умінням ходити на двох кінцівках, даром членороздільної мови, даром творити та споживати матеріальні блага. Я громадянин СРСР, і як «советский человек», і, передусім, як українець, я – «громадянин світу», не як безбатченко-космополіт, а як українець.

*«Любіть Україну, як сонце любіть,
Як вітер і трави, і води.
В годину щасливу і в радості мить
Любіть і в годину негоди».*

В. Сосюра.

Люблю свою Донеччину. Її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт. Любив завжди, люблю і сьогодні, як мені здається, в годину негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови...

2) Я – для того, щоб жив мій народ, щоб підносились його культура, щоб голос мого народ/ достойно вів свою партію в багатоголосому хорі світової культури. Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, прокат, машини, пшеницю, мололо та яйця. Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських письменників, українських композиторів та акторів.

3) Я, очевидно, поганий патріот, слабодуха людина, бо, бачачи кривди рідного народу, примітивізм життя людей, усвідомлюючи гіркі наслідки сучасного навчання й виховання дітей, випадання з кола культурного розвитку мільйонів моїх одноплемінців, задовольняюся ситістю, маніловськими мріями, крихтами культури тільки для себе. І не маю ні мужності, ні волі активно боротися за розквіт національної культури на Донеччині, за прийдешнє.

Не вина, а біда простих людей (тобто працюючих робітників та селян), що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині.

Не біда, а вина кожного інтелігента, кожного, хто здобув вищу освіту, займає керівні посади, а живе тільки для натоптування черева, байдужий, як колода, до долі свого народу, його культури, мови.

І чи не злочином годилося б кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Адже таку масову асиміляцію не можна назвати інакше, як тільки інтелектуальним геноцидом. В.І.Ленін у різних працях з національного питання називав тих росіян, хто зневажливо ставився до розвитку національних культур, мов, імперіалістами, негідниками, вихованими в дусі найпідлішого хамства, катами, лакеями царизму, великоруськими шовіністами. А представників малих, гноблених Росією народів, що прагнули, на шкоду рідній мові та культурі, запроваджувати російську – великоруськими держимордами.

Я – інтернаціоналіст за переконанням, зичу свободи, національної незалежності, матеріального добробуту та культурного розвитку в'єтнамському, індійському, арабському народам, народам Африки, Азії, Америки та всім іншим. На земній кулі не повинне бути голодних, колоніальних, відсталих та малих народів. Хай кожний народ живе на своїй землі, хай творить в міру своїх можливостей культуру та науку і ділиться своїми здобутками з усіма народами світу. Хочу, щоб і український народ, зокрема його частка – донбасівці, вносив свою лепту в скарбницю світової культури...

Мова – одна з основних ознак нації. Мова – фундамент культури. Рідна мова – найдорожчий скарб народу, підвалина інтелекту, основа патріотизму. Рідну мову повинна берегти, розвивати кожна людина. Вмирає мова – вмирає культура. Вмирає культура – припиняється прогрес. Історію починають творити нерони, бісмарки, мусоліні, гітлери, сталіни, маоцзедуни. А яка то історія – всім відомо.

Сумно і моторошно стає на душі при аналізі того, що бачиш навкруги. Цілковита байдужість до всього прекрасного, святого, людського. Українські театри позакривались, і ніхто за ними не сумує. Самодіяльність молоді зводиться до гітари, слухання електромюзичних інструментів у ресторані, на танцмайданчику, в запису на магнітофонну стрічку. Люди майже ні в що на вірять – ні в Бога, ні в комунію. Забули старі й не дуже старі традиції та обряди, щезли вечорниці, коляди, щедрівки, купальські пісні тощо. А що лишилося? Бездумне сидіння біля блакитного екрана, ходіння в кіно, пляшка, розмови без кінці про футбол, заробітки, мотоцикли, лотереї, цинічні сексуальні бувальщини.

У чоловічому товаристві процвітає лайка – незважаючи на вік та родинне оточення. Часто син гне на батька триповерховим матом і одержує відповідь у тому ж ключі...

А в людей розумової праці, людей із освітою, в інтелігентів які клопоти? Чим вони займаються у вільний від роботи час? Найкраще я знаю вчительський цех. У них перевірка

зошитів, ходіння до батьків відстаючих учнів із проханням посилити контроль» (примушувати вчити уроки, заборонити ходити в кіно та дивитись телевізор, не дозволяти читати книжки не за програмою), домашнє господарство, хатні роботи, «підвищення ідейного рівня та ділової кваліфікації».

У технічної інтелігенції та працівників науково-дослідних установ робота часто триває й після кінця робочого дня, зокрема, проводяться обговорення виробничих проблем. Технічна інтелігенція та науковці зайняті читанням численних журналів, газет, сидять біля блакитного екрана, за шаховою дошкою... Зараз модно знати усе на світі. І які звірі та птахи водяться на найвіддаленішому острові, версії про смерть Гітлера, чи були у нього двійники, співчувати долі Нікоса Теодоракіса, Анджели Девіс, знати, що є навіть пташине молоко... Усе знати. А для чого? Відповідь одна: «А як же? Треба знати». І голосуючи за резолюцію «Свободу Анджели Девіс!», «Свободу і незалежність народу Анголи!» чи «Свободу Бангладеш!», люди з освітою, керівники підприємств чи установ не помічають того, що коїться поруч: умирає рідна мова, інтелектуально калічаться мільйони людей, у тому числі вони самі та їх рідні діти. І ніхто, ніколи, ніде не порушує цих проблем. Чому? Через брак знань? Не думаю. Невміння логічно мислити? Не віриться. Найскоріше через оте всезнайство, через масовий потік розважальної інформації, через не вміння зосередити свою увагу на живому конкретному ділі, через байдужість до долі рідного народу.

Схоже на те, що сьогоднішній інтелігент розтринькує свою енергію та знання для натоптування власного черева та на втіху бюрократів і чиновників, на погибель своїх годувальників – українських трударів серпа та молота. Тяжко повірити, що хтось із інтелігентів думає, що стипендію, професуру, аудиторії та лабораторії їм, колишнім студентам, дав якийсь корифей усіх наук чи група мудрих мужів. Адже кожен розуміє, що то матеріалізована праця селян, робітників, працівників сфери послуг. Внесок українських трударів був і є чи не найбільшим у цілому СРСР. І за ті жертви, що їх приніс український трудовий люд (добровільно чи примусово – немає ніякої різниці), інтелігенція, у тому числі українською походження (українською її не назвеш бо їй чужими стали українська культура, традиції, мова) платять йому зневагою, презирством.

Мабуть, ніколи раніше українська інтелігенція в цілому на була такою чужою та відірваною від трудящих (робітників та селян), як це можна спостерігати у нас на Донеччині сьогодні.

Тяжка була доля робітників та селян на Україні до революції. Вони працювали в полі від зорі до зорі, народжували, годували та виховували по 8–12 дітей, передавали нащадкам надбання попередніх поколінь. Нелегка була й праця робітників. Я не збираюся ідеалізувати минуле, але то є факт, що народ жив не хлібом єдиним, творив пісні, танці, казки, легенди, яких і набралось у мас сотні тисяч. У роки мого дитинства ще живі були вечорниці, Тихого літнього вечора можна було чути пісні дівчат та парубків у моєму рідному хуторі Їжівці, доносились вони до мого вуха й із сусідніх сіл – Клинового, Віролюбівки, Олексієвого-Дружківки. Щодо праці, то сьогоднішні колгоспники працюють не менше, коли не більше. Праця на колгоспному полі чи фермі на присадибній ділянці, біля власної худоби, птиці, ходіння чи їзда на базар, купування, діставання, будівництво... Усе практично забирає весь час, і для інтелектуального життя, навіть для відпочинку, його залишається обмаль. Робітники переважно затрачають менше фізичних зусиль, але робота черги переїзди теж забирають багато часу і тому культурний рівень як у селі, так і в місті стає все нижчим: пісні не почути, хіба що на весіллі, хрестинах чи проводах у солдати після чарки. Палаці культури, клуби тільки демонструють кінофільми та іноді влаштовують танці. Молоді в селах майже немає.

Може, я не в змозі побачити великих зрушень, піднесення культурного рівня народу, колективної відповідальності, патріотизму, високих моральних якостей трудящих та інтелігенції? Може, я дивлюсь на життя через чорні окуляри? Багато разів ставив свої спостереження, думки, під сумнів, шукав помилки у висновках, що викладені в цих замітках, і не знаходив виправдання баченому, не зміг уявити собі райдужного майбуття. Усе, що стосується культури в сьогоdnішньому житті, мені здається беззмістовним, безглуздим. А майбутнє уявляється трагічним та пустим.

А, може, так і треба? (Кожен за себе, а Бог, з'їзд чи пленум за всіх). Може, це є логічним шляхом розвитку культури на Донеччині на сьогодні? Так ні ж. Не може так бути...

Я не вірю в богообраність будь-якого народу, не вірю у великість народів та мов, не вірю в злиття народів, не вірю, що через 10, 100 чи 500 літ мого українського народу не буде. Як інтернаціоналіст я щиро бажаю богообраному народові (єврейському), великому російському та всім іншим народам всього світу жити на рідній землі, працювати на благо своїх народів, підвищувати кількість науковців до 15, 20 чи 50 відсотків. Хай кожний народ допомагає іншим, у тому числі моєму українському, але не шляхом «інтернаціоналізації» Донеччини, не шляхом злиття націй, направлення в Донбас спеціалістів з Ленінграда чи Новосибірська, а українських спеціалістів у Казахстан чи на Урал.

У мільйонів людей не може не пробудитися цікавість, розуміння, а потім і свідоме праця на ниві піднесення рідкої культури, почуття Людської гідності та національної гордості. Я вірю, що така свідомість неминуче прийде в мою Донеччину. І хотілось би, щоб це сталося якомога швидше.

Українська мова – не вигадка буржуазних націоналістів, не польська інтрига, не результат чи прояв антикомунізму. Це мова живого 40-мільйонного народу. І, на жаль, тепер, в епоху розквіту націй та національних культур, часто насильно впроваджуються слова, що не відповідають нормам української мови. Наприклад: площа, площадка, процент, ботинки, лимон, дев'ять годин десять хвилин, кофе натуральне, носки чоловічі і т. д., у той час, як є майдан, відсоток, черевики, цитрина, десять на десяту, кава, шкарпетки. Боротьба за чистоту мови для українців Донеччини, де надзвичайна різноманітність зайшлого елемента набуває особливого значення, і повинна б стати основою в боротьбі проти асиміляції.

Основою ж культури будь-якого народу, повторюю, є його рідна мова. Багата, колоритна, милозвучна, мелодійна українська мова, яку народ проніс через віки поневірянь, принижень, декретованих знищень, зневаги, у Донеччині служить зараз лише незначному відсоткові людей і тільки для хатнього вжитку. Українська мова цілком витіснена з вузів, науково-дослідних установ. Не чути її на підприємствах, у школах, дитячих садках численних міст. Зникає вона навіть уже і в селах. Чи можна при такому становищі говорити про розквіт, культуру? Свобода і культурний рівень народу – основа прогресу, справжнього людського життя...

У часи свого панівного становища в імперії російська мова була поширена серед іногородців і служила знаряддям для знищення «собачьих наречий». Тепер же в СРСР нема загальнодержавної мови, нема обов'язку вивчати російську мову (вона вивчається добровільно). Російська мова є тільки знаряддям порозуміння естонця з вірменином, якута з молдаванином. Вона потрібна для того, щоб заощадити кошти і не перекладати якусь наукову працю з української на киргизьку мову чи з англійської на 100 мов народів СРСР, якщо та праця зацікавить всього 10–15 спеціалістів у кожного народу. Знання російської

мови дозволяє швидше й ширше знайомитись із надбанням у галузі науки, культури, мистецтва різних, особливо малочисельних народів СРСР. Твердження, що російська мова краща, вища, більша, могутніша за українську, литовську, киргизьку чи аварську – це шовінізм. А такі твердження досить часто трапляються в газетах, по радіо, не кажу вже про їх побутування в розмовах, зокрема в нас, на Донеччині,

У нашому регіоні, наскільки я знаю, університет та всі інші вузи послуговуються російською мовою. Чи нормально це? Очевидно, що ні. Кожна окрема людина вправі вибирати собі мову і місце проживання, але мовою університету, вузів мусить бути мова суверенної держави, якою є Україна, Естонія, Італія чи яка інша країна.

Людей, що живуть на Донеччині і зневажають український народ, можна порівняти з колоністами і плантаторами, якими були, наприклад, іспанці чи англійці в Америці, Індії, Австралії в XVII ст., німці, болгары, греки на землях запорізьких козаків, у тім числі на Донеччині (з ласки Катерини II у XVIII ст.)...

Я за те, щоб українські хлопці та дівчата вчилися у Москві, Тбілісі, Ризі, у Парижі чи Лондоні. Хай би знали різні народи, їхні мови, культури та несли свої надбання рідному народові, як то робили Т.Шевченко, М.Лисенко, І.Франко, Расул Гамзатов, Ганді, Хо Ші Мін та багато інших передових діячів українського та інших народів. Вони пізнавали чужу, часом вищу, культуру, щоб нести свої знання рідному народові, підносити його культурний, суспільно-політичний та науково-технічний рівень.

Я й за те, щоб у донецьких вузах навчалися росіяни, грузини; в'єтнамці, юнаки та дівчата інших народів. Це зближує народи, взаємозбагачує їх. Але вони у вузах Донеччини повинні вчитись українською мовою. Тільки тоді вони одержать не лише знання за фахом, а й пізнають наш народ, його культуру, його звичаї та понесуть свої знання про Україну своїм народам.

Тільки жалюгідним покидькам байдуже, де жити, кому служити. Вони за гроші готові продати і рідну неньку. Справжній патріот, навіть коли він не живе на своїй землі, служить своєму народові, боліє його болями, зичить йому безсмертя і в міру сил та можливостей працює для нього. Яскравим прикладом цього можуть служити вірмени всього світу, особливо їхня інтелігенція.

Не можна собі уявити, щоб англійський уряд чи будь-хто відкрив у Лондоні французькомовний чи німецькомовний університет чи вуз, в Іспанії – англійський, в Москві чи Ярославлі якийсь неросійський. А в Донеччині всі вузи (підкреслюю – всі!) – російськомовні...

Виховувати свідомих громадян і патріотів на чужомовній основі – це те ж саме, що зводити будову на ліску без фундаменту. Будова може розсунутись на самому початку будівництва, або й рухнути після його завершення, заваливши своїм камінням і тих, хто в ній житиме, і сусідів.

Навчання в школах повинно вестись рідною мовою дітей. Це відстоювали всі видатні педагоги світу. Хто, коли вважав, що для дітей краща вчитись чужою мовою? Зараз у Москві, Ленінграді та інших містах є спецшколи з англійською мовою викладання. Але ні один учитель тих шкіл не скаже своїм учням, що російську мову можна вчити абияк, можна її не знати. Чув, що є такі спецшколи і на Україні. Частина предметів викладається англійською мовою, частина російською, а українська вивчається як предмет. Чи багато знатимуть випускники таких шкіл з рідної мови? Мабуть, дуже небагато, або й нічого.

А найстрашніше, мабуть, становище в дитячих садках Донеччини. У містах усі вони, наскільки я знаю з розмов із батьками, вчителями, виховательками, – російськомовні. Чому? Відповідь: «Так хочуть батьки». Дитина від коліски втрачає найдорожче – рідну мову. І не може чинити опору. Коли доросла людина свідомо вибирає собі місце роботи, проживання чи мову, часто на шкоду своєму інтелекту чи здоров'ю, робить це якоюсь мірою за власним бажанням. Вона може зупинитись, змінити свій вибір, чинити опір у разі примусу. А дитина нічого не може. Цей процес схожий на інтелектуальну кастрацію. Тут щось подібне до того, як вихолощують молочних поросят чи бичків, щоб одержати з них більше м'яса. Із них виростуть люди байдужі до всього людського, виростуть шукачі об'яв; «Требуются рабочие. Зарплата 200–300 руб., «Объявляется конкурс на замещение вакантной должности... кандидат, доктор наук». І інтелектуальний кастрат за дрібну монету зрадить свій народ, покине батьківщину, позбавить батьківщини рідних дітей, усе покине, йому все одно, кому служити, аби мати більше матеріальних благ, посідати вищу посаду, заслужити орден чи медаль.

Патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідного слова, до рідної пісні, природи, історії – ось зерна, які ми повинні б сіяти в душі дітей і в сім'ї, і в школі, і в комсомолі, і через літературу, кіно, телебачення. А на Донеччині сходи цих зерен безжалісно, по-варварському знищуються, і виростає а душах дітей чортополох (міщанство, дармоїдство, хуліганство, пияцтво)...

Українці, що народились і виростили на Донеччині, соромляться признатися, що вони українці, соромляться говорити українською мовою, бо їх називають «хохлами», «бандерами»... Ні, таке становище не мав нічого спільного з інтернаціоналізмом...

Я не хочу асимілюватися, не хочу стати безбатченком. Я не хочу, щоб асимілювались росіяни, греки, татари, євреї. Хай кожний народ живе на своїй землі, творить у міру своїх сил культуру, множить і дія на користь всього людства, у братній співдружності (а не як держиморда). Я категорично проти «добровільної» асиміляції українців, зокрема моїх земляків-донбасівців...

Історія – найдійовіший, найефективніший засіб формування національної самосвідомості, національної гордості. Особливо багата патріотизмом, лицарством, звитязною боротьбою, демократизмом, республіканськими традиціями історія нашого народу. Історія ж українського народу поки що недоступна не лише молоді, а й спеціалістам, зокрема вчителям. Хочеться сподіватися і вірити, що незабаром вийде правдива, наукова історія України, історія Донеччини, історія кожного міста, а той села. Можна думати, що матеріали вже підібрані, опрацьовуються. Свідченням того є 4-томна «Радянська енциклопедія історії України». «Історія міст і сіл УРСР», зокрема Донецької, Луганської областей та інших...

Донеччина – це шоста частина всього населення Української РСР. Її культурний та національний розвиток може послужити або гарним прикладом для всієї України в разі її нормального розвитку, або ганебним, холероподібним, коли й інші райони підуть шляхом байдужості до національної культури та мови. І в другому випадку ганьба та прокляття впадуть на голови кожного з нас, донбасівців, хто бачив, усвідомлював насування загибелі і мовчав, хто в угоду череву забув, якого він роду-племені, зрадив свій народ, а чужих рук брав отруйну зброю асиміляції та допомагав нищити українську мову, культуру, традиції, обряди. Зараз проявляється дивовижна, можна навіть сказати, злочинна байдужість у питаннях мови та культури, самі в тій царині людських взаємовідносин, куди віками було спрямоване вістря ганебної моралі польської шляхти, католицької церкви, російського царизму.

Ми не можемо задовольнятися формулою «народ не помиляється», народ хоче російськомовних шкіл, вузів, начальників чи кондукторів у трамваях тощо. Шляхом пропаганди та агітації ми повинні боротися за утвердження людської гідності і національної гордості.

Національна питання на Донеччині, на мою думку, не розв'язане. І розв'язане воно буде лише тоді, коли кожен українець буде свідомий того, що належить до свого народу, для нього живе, за нього бореться. Коли кожен чужинець поставить перед собою запитання: «Хто він? Для чого він на донецькій землі? – Колоніст? Заробітчанин? Емігрант? Незамінний бажаний спеціаліст чи нахлібник – дармоїд на шії «братнього» народу?» Коли кожен, хто прийшов непрошений на чужу землю, буде поважати український народ, або нехай перебирається на свою батьківщину. Коли доброзичливі щодо українського народу чужинці на Донеччині матимуть свої національно-культурні товариства, газети, книги рідною мовою, дитячі садки та школи (російські, грецькі, білоруські, вірменські та ін.). Прикладом для нас може служити Закарпатська область, де мадяри, румуни, росіяни мають свої школи, гуртки самодіяльності тощо. Прикладом можуть служити і товариства, які мають українці Польщі, Чехословаччини, Канади та інших країн.

Зараз газети, радіо, інші засоби інформації закликають кожного активно втручатись в громадські справи, боротись із хуліганством, пияцтвом. Я вважаю, що національна безликість, моральна порожнеча, тваринне життя – хвороби незрівнянно тяжчі від алкоголізму чи пияцтва і в значній мірі є причиною останніх. Тому вістря пропаганди та агітації повинно бути спрямоване в першу чергу проти них. А якраз цього нема ні в газетах, ні по радіо, ні в літературі.

1972 р., «Голос України»